

**SAVET
ZA ŠTAMPU**

Brzo, besplatno, pravično.

ZAVRŠNI IZVEŠTAJ PRAĆENJA DNEVNE ŠTAMPE U KONTEKSTU POŠTOVANJA KODEKSA NOVINARA SRBIJE U PERIODU OD APRILA DO DECEMBRA 2015.

Najveći broj kršenja Kodeksa novinara Srbije zabeležen je u periodu od jula do septembra, kada ih je bilo 1227. U periodu od aprila do juna, kao i u periodu od oktobra do decembra, zabeležen je isti broj prekršaja - 1065, iako je u prvom tromesečju na tržištu bio jedandnevni list više (Naše novine, koje su u međuvremenu prestale da izlaze). Ukupan broj prekršaja u posmatranom periodu bio je 3357.

Najviše prekršaja bilo je u julu - 481, a najmanje u novembru - 305. Nisu primećene nikakve pravilnosti u kontekstu dana u sedmici: jedini izuzetak je nedelja, kada je po pravilu bilo najmanje prekršaja, pa je i jedini dan u ovom periodu kada nije zabeležen nijedan prekršaj – bila upravo nedelja (29. novembar).

Najviše je kršena tačka 3 Poglavlja IV koja se odnosi na pretpostavku prava nevinosti, dok je "rekorder" među medijima list Informer s ubedljivo najvećim brojem prekršaja (u prilogu su tabele).

U ovom slučaju, brojevi sami po sebi ne znače ništa - posebno u situaciji kada nemamo referentnu vrednost. Ovakvo praćenje medija, naime, nikada ranije nije organizovano i zbog toga ne možemo da ove nalaze poredimo s bilo čime.

Mnogo važnije od brojeva su glavne tendencije – nalazi koji ili iznenađuju, ili beleže nove medijske pojave. A i jednog i drugog je u ovom periodu bilo u izobilju.

PRIKRIVENI MARKETING

Jedna od naj dominantnijih pojava u ovom periodu jeste sve veći broj izveštaja kojima se prikriveno reklamiraju neka preduzeća i kompanije.

U pitanju su klasični PR tekstovi, koje objavljuju kompanije, i koji nisu uopšte, ili su sasvim neprimetno označeni kao komercijalni, najčešće sitnim brojevima u nekom kraju teksta (u nekim medijima oni su označeni kao takvi, a u nekim ne, iako su u pitanju apsolutno isti tekstovi). Najčešće su plasirani tekstovi o aktivnostima AMSS, kompanije Knez Petrol, kao i pojedinih ministarstava u Vladi Republike Srbije. Tako, recimo, imamo tekst u Kuriru, u klasičnoj novinarskoj formi, u Večernjim novostima se pojavi u istojtoj formi, ali označen malim sitnim brojem, a u Politici je vest preuzeta sa Tanjuga i označena kao agencijska, iz čega se zaključuje da je zapravono vinska agencija plasirala taj komercijalni sadržaj.

Zanimljiv je u tom kontekstu slučaj osiguranja Delta Generali koje je žiteljima i žiteljicama Beograda ponuđeno kao redovna usluga na uplatnicama Infostana – oni su za tu uslugu jednostavno bili prinuđeni da plate, bez obzira što ranije nisu dali nikakvu saglasnost. Mediji su na to brzo reagovali, pa je

Infostan najpre morao da pošalje nove uplatnice - bez stavke osiguranja, da bi kasnije i direktor bio prinuđen da podnese ostavku. Samo nekoliko dana pre nego što će se to dogoditi, mediji su uporno reklamirali ovo osiguranje - opet bez naznake da je reč o marketingu. Naslovi "*Miran san za 200 dinara. Isplata štete do 3.8 miliona dinara*" ili "*Osigurajte celo domaćinstvo za samo 200 dinara mesečno*", objavljeni su gotovo simultano u većini posmatranih medija.

Broj prekršaja tačke 7 Poglavlja IV, koja se bavi skrivenim oglašavanjem, rastao je izmeseca u mesec: u aprilu je bilo 4 takva slučaja, u maju 11, u junu 22; u julu je došlo do pada – bilo ih je svega 7, da bi ih u avgustu bilo zabeleženo 19, u septembru 27, u oktobru 30, u novembru 33, a u decembru čak 51 (čak 7 puta više nego na početku monitoringa!). Ovde je zanimljivo da list Danas, koji inače beleži najmanji broj prekršaja – bilo ih svega nekoliko tokom čitavog ovog perioda – krši gotovo isključivo odredbu o prikrivenom marketingu.

MEDIJSKE HAJKE

Više godišnja praksa medijskih kampanja i progona nekih javnih ličnosti dobila je u posmatranom periodu pomalo maligne forme – modeli su postali složeniji, a upornost medija mnogo veća.

Naročito je značajan primer kampanje koja je u dnevnomlistu Informer vođena protiv zaštitnika građana Saše Jankovića. Ona je od 18. aprila do 22. Maja zauzimala centralno mesto na svakoj naslovnoj strani tog lista, a potom – što i dalje traje - pomerena je najmanje upadljivo mesto i na trećinu stupca u udarnom delu novina. U priči o navodno sumnjivoj ulozi Saše Jankovića u događajima koji su prethodili smrti njegovog prijatelja pre dve decenije, nisu se birala sredstva: zloupotrebljavanje su izjave porodice stradalog mladića, oglašavalisu se javnosti nepoznati eksperti i balističari, slučaj je analiziran iz svih aspekata, grafički prikazivan, a zauzeo je mesto čak i dnevnim karikaturama ovog lista.

Ovde je svakodnevno kršeno mnogo odredbi Kodeksa novinara Srbije: o pretpostavci nevinosti, objavljivanju nagađanja i neproverenih teorija, zloupotrebi emocija sagovornika, kršenju kulture i etike javne reči, zabrani skrivenih političkih interesa. Način na koji je prikazao zaštitnik građana, njegov moralni sklop i ponašanje, kao činjenica da se nijedan drugi list nije na taj način bavio ovom pričom – upućuju na zaključak da nije bilo reči o potrebi obaveštavanja javnosti, već o političkom sukobu u kojem se nisu birala sredstva.

O tome dosta ilustrativno govori i nezvanični kraj kampanje, do kojeg je došlo nakon susreta Saše Jankovića sa najvišim predstavnicima vlasti. Iako se s pitanjima na koja bi Janković navodno morao da odgovori nastavilo i u narednim mesecima, on se više nije pojavljivao na naslovnoj strani, niti je epizoda kojoj su posvećene desetine tekstova ikada više dodatno analizirana.

Nakon ove medijske kampanje, list Informer počeo je novu – protiv predsednika pokrajinske vlade i Demokratske stranke Bojana Pajtića, gde su natrenutke upotrebljavana i vrlo perfidna sredstva.

Kao jedan od najvećih Pajtićevih "grehova" navedeno je da je, navodno, letovao na Brionima u vreme koje je Informer ocenio kao neadekvatno i navodno je lagao o tome - list je zbog toga priložio fotografije snimljene na plaži na kojima se vidi ne samo Pajtić, već i njegova supruga. List se pravdao činjenicom da je i ona javna ličnost, odnosno da se nalazi na rukovodećoj funkciji važnog preduzeća, ali se ipak postavlja pitanje zbog čega snimak jednostavno nije mogao da bude "isečen" tako da na

njemu ostane samo osoba koja je tema izveštavanja. U pitanju je vrlo verovatno činjenica da objavljena fotografija nije laskava u kontekstu standardnih merila lepote i da je uredništvo odlučilo da Pajtića degradira – povrh svega – i tako što će ruglu izvrnuti njegovu suprugu. U tom smislu, objavljivanje fotografije jeste atak na nečiju privatnost, čak i ukoliko je taj neko osoba na visokoj državnoj funkciji, kao i promovisanje sopstvenog političkog interesa.

U novembru, otpočeo je tzv. "rat tabloida", tokom kojeg su u Informeru sistematski proganjani svi koji imaju veze s listom Kurir, a naročito vlasnik tog tabloida Aleksandar Rodić: osim svakodnevnih optužbi za raznorazna krivična dela, on je u Informeru nazivan "gnjidom", "moralnom nakazom", "kretenom" i sl.

DISKRIMINACIJA

Kršenje tačke 1 Poglavlja IV, koje se bavi diskriminacijom zabeleženo je u mnogo manjem obimu nego što je očekivano: u julu je takvih slučajeva bilo 17, u avgustu 25, u septembru 37, u oktobru 17, novembru 15, a u decembru 25 puta. Naravno, to nikako nije zanemarljivo - posebno imajući u vidu posledice kršenja ove odredbe.

Simptomatično je ovde da je porast broja diskriminatornih tekstova zabeležen u periodima političkih kriza, posebno u odnosima s Hrvatskom. Zahvaljujući proslavi akcije "Oluja" i septembarskom zatvaranju hrvatske granice prema Srbiji, u ovom tromesečju bio je primetan porast broja tekstova i naslova kojima se kršila zabrana diskriminacije, govora mržnje i pozivalo na nasilje. To donekle jeste bilo očekivano, ali je ipak iznenadila oštrina tekstova u kojima se analiziraju odnosi sa Hrvatskom, pojedine ličnosti s hrvatske javne scene, kao i rečnik koji se u tim tekstovima koristi. U većem broju slučajeva, tekstovima kojima je prekršena tačka I Poglavlja IV koja se eksplicitno bavi ovom temom, istovremeno je prekršena i tačka VI istog poglavlja koja nalaže poštovanje kulturne i etike javne reči.

Pripadnici hrvatske nacionalnosti, kao i tamošnji politički lideri veoma su često označavani kao "ustaše", Split je u jednom prilogu označen kao "pojam za neofašizam", a osvanuo je čak i naslov "Jasenovac je kod Hrvata stanje duha".

Istovremeno, nastavljena je tendencija objavljivanja tekstova kojima se diskriminišu izbeglice s Bliskog Istoka i najavljuje navodna kataklizma koja Srbiji pretili zbog njih - u slučaju ovih tekstova, obično je bila prekršena i tačka 7 Poglavlja VI kojom se zabranjuje neopravdano uzbunjivanje i uznemiravanje javnosti. Tu su se pojavljivali naslovi: "*S migrantima stižu malarija, dečja paraliza i ptičji grip!*", "*Migranti će uskoro islamizirati Srbiju*", "*EU: Uzmite migrante ili ništa od pregovora*", "*Migranti nam donose MERS i dečju paralizu*" i sl.

KRŠENJE PRAVA NA PRIVATNOST

Kada je u pitanju kršenje prava na privatnost, najveći problem domaće štampe jesu izveštaji o ljudima koji nisu javne ličnosti, već "obični" ljudi - žrtve zločina zločina ili navodni počinioci krivičnih dela. U želji da što slikovitije prikažu eventualno siromaštvo, porodično nasilje ili neke druge probleme,

različiti izvori - najčešće u kontekstu zloupotrebe sagovornika - iznose podatke kojima se krši pravo osoba o kojima se izveštava da sačuvaju svoju intimu. Žrtve se tako dodatno viktimizuju ili gube i ono malo dostojanstva što im je preostalo, s tim što najveće probleme s tim u vezi mogu imati deca. Naročito su u ovom kontekstu diskutabilni izveštaji o porodičnom nasilju, pa čak i medijske akcije koje za cilj imaju smanjenje nasilja u porodici (kakvu je imao list „Blic“). U tim tekstovima se često problematizuje moral žrtve nasilja (pa se za ženu koju je partner pokušao da ubije, kaže kako je volela da se druži s muškarcima i sl.), iznose se detalji nasilja koji ni na koji način ne doprinose suzbijanju ove pojave, a otkriva se identitet i žrtava, i nasilnika, pa i njihovih najbližih srodnika. U slučaju kada je otac, navodno, silovao maloletnu nepokretnu ćerku, a ona potom abortirala njegovo dete, mediji su objavili svaki detalj: počevši od imena i prezimena oca, preko mesta u kojem se navodno krivično delo dogodilo, do okolnosti čitavog slučaja. Na taj način, ovde nisu prekršena samo pravila o pravu na pretpostavku nevinosti i predstavljanja nagađanja kao činjenica, već pre svega - pravo na zaštitu privatnosti i dostojanstvo žrtve. U sličnim slučajevima - kada je čovek navodno silovao svoju maloletnu svastiku, a jedan drugi svoju ćerku, dogodila se ista stvar: identitet devojčica je otkriven i njima je zapravo narušena privatnost za čitav život. Medijima ni to nije bilo dovoljno, pa su objavljivana i svedočenja devojčica - koje očigledno nisu bile svesne šta, kome i pod kojim uslovima govore.

Fotografije jedne profesorke iz Vranja, koje su se nalazile u njenom izgubljenom mobilnom telefonu, zloupotrebene su na najdrastičniji način: iako je ona tvrdila da su snimci na kojima se vidi obnažena zapravo fotomontaže, sve je predstavljeno kao da su fotografije originalne. Mediji nisu imali pravo na ovakav vid kršenja Kodeksa, čak i da su fotografije objavljene na društvenim mrežama originalne, jer su objavljene bez saglasnosti osobe kojoj se pripisuju.

Isto se dogodilo i sa privatnim snimcima dveju pevačica koji su objavljeni na naslovnim stranama i označeni kao krunski dokaz njihove navodne prevare bračnih partnera. Iako su u pitanju javne ličnosti, kojima je pravo na privatnost donekle ograničeno, to jeste kršenje Kodeksa novinara Srbije jer spada u domen privatnog života i može imati neposrednog uticaja na članove porodice.

IZVEŠTAVANJE O ESTRADI

Korišćenje anonimnih izvora Kodeksom novinara Srbije dozvoljeno je samo u izuzetnim slučajevima kada je to neophodno zbog interesa javnosti, a njihovi navodi bi morali biti potvrđeni iz još dostupnih izvora. Medjutim, u tzv. estradnom, jet set, stars i sličnom novinarstvu, koje se bavi ličnostima iz javnog života, anonimni izvori su postali pravilo, a ne izuzetak. Nikakvog javnog interesa nema da čitaoci saznaju kako je rijaliti zvezdi nudjeno 1000 evra za seks na plaži, ili kako bi neka od njih spavala sa potencijalnim donatorima za 500 000 evra. Osim što nije po Kodeksu, moglo bi se svrstati i u kategoriju krivičnog dela – oglašavanja prostitucije, jer to, u suštini, i jeste.

Očigledno je da tu ne postoje nikakvi anonimni izvori – sve se radi u dosluhu sa „zvezdama“ o kojima se piše. One dostavljaju fotografije, daju temu, zajedno sa novinarima izmišljaju događaje, i sve to stavljaju u usta navodnim anonimnim izvorima, što je, takodje, težak prekršaj etičkih standarda. Gotovo da nema teksta u tim rubrikama bez anonimnih izvora, koji su očigledno izmišljeni. U obmanama čitalaca, ti nazovi novinari, idu toliko daleko da navode da su pozvali osobe o kojima pišu, kako bi proverili te navode, a pozvani su, kao po pravilu, nedostupni za komentar! U vrlo retkim

slučajevima se jave i potvrde, ili poruče „da se o tome ne piše“.

Jasno je da je u tim slučajevima Kodeks novinara prekršen po još dve tačke – očigledno pravi izvori informacija – tzv zvezde – slede svoj interes da budu u novinama, a novinari – izmišljaju anonimne izvore. Dakle, novinarstvo ne postoji – svelo se na najlošiji mogući PR, što je takođe težak prekršaj Kodeksa novinara Srbije.

KULTURA I ETIKA JAVNE REČI

Praksa objavljivanja sadržaja rijaliti TV programa u štampi dovela je u septembru do naglog porasta broja prekršaja koji se tiče rečnika u javnoj sferi, odnosno kulture i etike javne reči. Tada je, naime, gotovo istovremeno počelo emitovanje tri rijaliti programa koji su "direktno prenošeni" na novinske strane posvećene estradi. Dok je tokom jula tačka 6 Poglavlja IV (koja se bavi ovom problematikom) prekršena ukupno 15, a tokom avgusta 11 puta, u septembru je broj prekršaja bio čak 57; sve do kraja sezone rijalitija - do kraja decembra, taj broj nije bio niži od 25.

Objavljivano je bukvalno sve što se u ovim programima događalo - od eksplicitnih opisa seksa, preko isto tako eksplicitnih uvreda, do prostakluka najniže vrste. Inače, Kodeksom je jasno propisana odgovornost novinara koji se moraju suprotstaviti svima koji krše ljudska prava, zalažu se za bilo koju vrstu diskriminacije, govor mržnje i podsticanje nasilja, a u izveštavanju o rijalitimima i njihovim učesnicima, gotovo da su sve ove odredbe prekršene. Čak i emiteri pojedine delove programa "bipuju", dok se u novinama pojavljuju cele reči. Drastičan je primer lista "Kurir" koji je objavio celu neprimerenu reč, sa tačkom između, koja čak ni jedno slovo nije sakrila (GOV.NO).

Posebna je tema promocija kriminala, nasilja i načina života kriminalaca. Zahvaljujući gostovanju Kristijana (osuđivanog kriminalca koga očekuje još jedna zatvorska kazna) u rijalitiju "Farma", štampa je bila puna priča o ljudima koje on tvrdi da je ubio, o njegovim svetonazorima i idejama, njegovoj prošlosti, odnosu sa suprugom i ljubavnicama - sve ono što je sam Kristijan pričao u emisiji.

Inače, tačka koja se tiče kulture i etike javne reči kršena je povremeno i u tekstovima koji su se bavili politikom, a u kojima je ovaj ili onaj političar nazivan pogrdnim imenima - idiot, budala, "soli muda" i slično, dok je premijer republike Hrvatske na naslovnoj strani nazvan "lažovom".

ZLOUPOTREBA SAGOVORNIKA

Prilikom izveštavanja o porodičnim tragedijama, novinari su često pribegavali objavljivanju izjava srodnika, komšija, ljudi koji su direktno ili indirektno uključeni u događaj, ali koji istovremeno nisu svesni kakve posledice može imati ono što izgovaraju.

U tom smislu, ilustrativan je primer oca koji je navodno zatekao bliskog prijatelja kako mu seksualno napastvuje maloletnu ćerku - verovatno u želji da se "osveti", otac je u potpunosti otkrio svoj identitet, kao i niz podataka iz privatnog života porodice, čime je istovremeno otkrio i identitet svog deteta. Ovaj čovek nije morao da bude svestan kako će izgledati život njegove ćerke nakon višednevnog

pojavljivanja u medijima, ali novinari su svakako morali da i o tome povedu računa. Dete koje je i inače žrtva, tako je dvostruko viktimizovano - najpre od strane zlostavljača, a potom i u javnoj sferi.

Zbog svega toga, u ovakvim slučajevima opravdanje ne sme da bude kako je "čovjek sam hteo da govori".

Takođe, u julu - kada se u obližnoj reci utopio jedan dečak, mediji su - samo na osnovu tvrdnji komšiluka i roditelja niskog obrazovnog statusa, zaključili da je dečaka zapravo ubio njegov rođeni brat. Primarni prekršaj ovde je kršenje prava na pretpostavku nevinosti, kao i kršenje zabrane otkrivanja identiteta maloletnika, ali sve to zapravo je poteklo od zloupotrebe sagovornika koji su u stanju emotivnog šoka i nisu svesni posledica medijskog izveštavanja.

Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja